

Historie fra Dragør:

Blegerstræde 1A, matr.nr.130 Pieter Pietersen Svart er den første beboer, det er muligt at lokalisere i dette 6 fags hus. Han var født på Frederiksberg omkring 1711 og blev i 1735 gift med en dragørpige, Ahf Claes Jansen Boer fra von Ostensgade 24. Pieter var indrulleret matros, dog kun halvbefaren, og han ses ikke at have været udkommanderet, men det har da givet ham lidt småskillinger at stå til rådighed foruden retten til i ny og næ at deltage i bjergningsassistancer, der også af og til kunne kaste en slat penge af sig. Hans hovednæringsvej har imidlertid været at virke som slagter. Det var en beskæftigelse, som mange folk fra Frederiksberg - som Pieter jo kom fra - og Vesterbro havde forstand på. Navnet Svart har han også bragt med sig fra Frederiksberg. Man må formode, at han har taget sig af slagting af de grise, som en del af dragørerne havde fået plads til i deres beskedne gårdsrum. Måske har han også udført slagtinger på gårdene i St. Magleby. Ahf og Pieter fik fire børn - heraf tre sønner - som nåede frem til voksenalderen. To af sønnerne tog tilnavnet "Slagter" - lodsens Pieter P. Slagter og styrmand Jan P. Slagter. Kun mellemste søn, matros Claes P. Svart, beholdt slægtsnavnet. Det dukkede imidlertid op igen i de følgende generationer. Pieter døde i 1770, mens Ahf levede til 1791. På sine gamle dage boede hun hos i Skipperstræde 12 hos sin ældste søns familie. Det blev yngste søn, Jan Pietersen Slagter, som overtog huset i Blegerstræde. Han var i 1772 blevet gift med Karen Andersdatter, som stammede fra Bymandsgade 30. Der blev født 4-5 børn i familien, der var meget præget af fattigdom. Jan døde i 1790, hvorefter Karen måtte hutle sig igennem som almisselem. Hun flyttede snart til von Ostensgade 10, hvor hun kom til at bo til leje med sine børn. Den ældste søn, Pieter Jansen Slagter (f. 1774) var blind. Det skulle han være blevet som barn efter et angreb af kopper. I 1802 var der en ældre skånsk tjenestepige på "Dragørgård", som giftede sig med ham af medlidenhed. Men Pieters liv fik snart en sørgelig ende, idet han blev ramt af en kanonkugle, som et engelsk krigsskib under urolighederne i 1807 affyrede ind mod Dragør - "kuglen kom og slog ham baghovedet i stykker". Efter at Karen Andersdatter var flyttet bort, blev huset overtaget af bagersvend Hans Madsen, gift i 1796 med Pernille Pedersdatter. Det var et par yngre mennesker, der ikke var her fra sognet. De var i 1787 begge ansat hos bager Jacob Jansen i Lybækstræde 1. Ud over at være bager, havde han også et par andre "kasketter". I 1801 benævntes han som gørtler, og da han døde i 1826 blev han tituleret som urmager. Der blev født en del børn i huset. En søn, Mathias, druknede. Nogle døtre finder man gennem 1800-tallet som ugifte tjenestepiger rundt om i byen, men datteren Dorthe blev boende i huset med sin ægtemand, vævemester Wilhelm Wiil, og deres søn, Mathias Wiil overtog senere huset. I 1916 blev ejendommen erhvervet af kunstmaleren Christian Mølsted fra nabohuset. Han nedrev den, og på grunden byggede han sig et atelier. Birte Hjorth. Kilde: Dragør lokalarkiv.

Store Magleby Sogn:

Efter forhandlinger siden 1515 udstedte kong Christian 2. 1521 et privilegiebrev til 24 hollandske familier bestående af i alt 184 personer (sandsynligvis er kun mænd talt med i dette tal), som kom fra Waterland i provinsen Vestfriesland, ialt måske ca. 700-800 personer. De fik overladt ejendomsretten til hele Amager med Saltholm (inkl. retten til at drive kalkstensbruddene på øen), dog undtaget kronens fiskerleje og dens 4 gårde i Dragør. De fik frihed for ægt, hoveri, tiende og landgilde mod at betale en årlig afgift. De fik ret til fiskeri og fuglefangst, dog ikke til jagt på harer og svaner og fangst af sild, stør og marsvin, der var kongelige privilegier. Hollænderne fik deres eget retsvæsen med en domstol bestående af "schouten" (formand) og 7 "scheppen" (meddomsmænd), hertil en skriver. Hollænderne skulle også have tolderens gård i Dragør, og en hollænder skulle fungere som tolder i byen og aflægge toldregnskab til kongen. 3 hollandske bønder skulle bo i Dragør og skulle holde frit offentligt herberg. Hollænderne overtog den eksisterende landsbykirke i Store Magleby. Hollænderne måtte dømmes efter hollandsk lov, men

efter deres egen anmodning gik de 1615 over til at dømme efter Jyske Lov og fra 1683 efter Danske Lov. Dog beholdt de den hollandske regel, om at mænd og kvinder delte lige ved arvedeling. I modsætning til dansk ret, hvor mænd fik dobbelt arvedel af kvinder. En regel der gjaldt i dansk ret til 1858. Schoutens stilling svarede (senere) til en dansk fogeds, således at han også var skifteforvalter, politimester, auktionsholder, overformynder og formand for det kommunale råd. Han var valgt på livstid. De 7 scheppen blev nyudnævnt hvert år, og stillingerne gik på tur mellem byens gårde. Byen havde endvidere flere økonomiske fællesanliggender, der blev styret af schouten: rettighederne på Saltholm, kirken og præstegården, ålefiskeriet og senere skolen, møllen, ladegården i Tårnby sogn, byens fællede (udskilt fra Amager Fællede i 1783), fattighuset, jordemoderhuset og bytjenerhuset. Schout-embedet bestod indtil 1/1 1822, hvor embedets juridiske områder overførtes til Amager birk og de resterende områder overgik til et nyoprettet lokalt sognefogedstyre. En anden del byens styre var den byforsamling for alle byens hartkornsejere, der afholdtes mindst en gang om året. I hvert fald i nyere tid havde bystyret også en ansat embedsmand, bytjeneren, som var udstyret med en embedsbolig, bytjenerhuset. Bytjenerens opgave var bl.a. at pålygne skatter og indkalde til møder. Dette embede fungerede op til 1939. I 1521 var det meningen, at hollænderne skulle overtage samtlige 115 danske fæstegårde på Amager, de danske indbyggere skulle så forflyttes til Nordsjælland. Men med Christian 2.'s fald i 1523 blev privilegiebrevet omstødt, og hollænderne fik kun overladt den sydlige del af Amager med Magleby samt brugsretten til Saltholm. De danske Magleby-bønder blev forflyttet til egnen omkring Hundested. Hollænderne delte Store Magleby op mellem sig på 24 gårde med hver et jordtilliggende på ca. 100 tdr. land. Hertil bosatte nogle enkelte hollændere sig en snes år på Saltholm. Kun knapt en tredjedel af Store Maglebys jord var opdyrket, resten var eng og overdrev som udnyttedes til et stort kvæghold. I 1547 bekræftede Christian 3. hollænderne i deres besiddelse af Store Magleby mod en årlig afgift af 300 mark samt forsyning af Københavns Slot med rødder og løg. Ideen med at hente hollænderne til Danmark var, at de var dygtigere end danske bønder til land- og havebrug og ville kunne levere friske grøntsager og mejeriprodukter til kongens husholdning på Københavns Slot. Christian 2. søgte samtidigt netop i disse år at styrke Danmarks købmandsstand og byer, til dels efter hollandsk forbillede, og samtidigt at orientere Danmarks udenrigshandel mod Holland i stedet for som hidtil mod Tyskland og Hansesæderne. Hans vigtigste politiske rådgiver i disse år var dertil hollænderen Sigbrit Willoms, og hans dronning (Elisabeth) var en habsburgsk prinsesse fra Nederlandene. Byens kirke kendes allerede fra Roskildebispens jordebog i 1377, altså fra før den hollandske tid. Kirken blev ombygget i 1611 og overlevede bybrandene indtil 1729. Herefter blev kirken genopbygget og våbenhuset tilbygget i 1731. Byens første mølle menes opført omkring 1624, en senere mølle i 1694. Indtil 1802 blev denne vejrmølle drevet sammen med en hestemølle. Møllen ejedes af byens hartkornsejere. Den suppleredes med et rugbrødsbageri i 1865, blev solgt sammen med bageriet til en privat ejer i 1882, lukket i 1912 og nedrevet i 1914. En pestepidemi kostede mange menneskeliv i 1653, og under den svenske belejring af København 1658-59 blev hele byen brændt ned af svenskerne, mens indbyggerne flygtede ind bag Københavns volde og måtte blive her til februar 1659. Opholdet i København må have været under kummerlige forhold, for man måtte i 1659 begrave 125 personer fra sognet mod normalt kun ca. 20. Ved genopbygningen af Store Magleby efter svenskekrigen deltes en tredjedel af gårdene i halvgårde, mens andre gårde senere også deltes ved arvedelinger. Antallet af gårde i byen kom op på 32, et tal som bestod indtil 1809, da 30 gårde brændte under en bybrand (og 12 mennesker mistede livet). Byen blev også ramt af brande i 1685, 1700, 1721 og 1733 og 1821. I 1821 mistede 5 mennesker livet, og 7 gårde og 5 huse brændte ned. Bygaden blev brolagt i 1787, og byen blev udskiftet i 1809 efter branden. Amager blev (igen) hårdt ramt af epidemiske sygdomme under Store Nordiske krig, da flåden under en tyfusepidemi i 1710 flyttede en masse syge soldater ud til Amager, mange af dem døde derude, og fik smittet lokale og taget dem med sig i graven. Værre endnu blev det under en pestepidemi i 1711, alene i Store Magleby sogn døde 455 personer, ca. 30 % af sognets befolkning; i Tårnby sogn døde 754 personer, næsten halvdelen af dette sogns indbyggere. Bagefter kom en del gårde til at stå tomme længe i Store Magleby, da hollænderne ikke ville tillade danske bønder at flytte ind på de tomme gårde. 4 ødegårde var således blandt de 30, der brændte ned i 1809. Hollænderne opretholdt til

1759 en regel om, at ingen i Store Magleby måtte gifte sig udenfor hollænderkolonien. Først i 1759 brød schouten denne regel ved et ægteskab med en dansk pige. Før da er der dog mange eksempler på hollændere, der forlod Store Magleby, bosatte sig andre steder på Amager og giftede sig dansk. Hollænderne fik nemlig fra 1574 lov til at fæste gårde og huse i de danske landsbyer på Amager, dog på lige betingelser med de danske fæstere (og altså uden de særlige privilegier de havde i Store Magleby). Store Magleby var præget af overbefolkning i perioder: en overbefolkning der dels afspejles i delingerne af gårdene i Store Magleby omtalt ovenfor, dels i udvandringen fra Store Magleby. Fra 1694 gjaldt dog også en regel om, at folk, der flyttede fra Store Magleby, samtidigt måtte sælge deres arverettigheder i byen til bylauget: integrationen med danskerne skulle ikke drives for vidt. Grupper fra Store Magleby udvandrede foruden til de danske byer på Amager også dels til Bøtø på Falster, dels til Frederiksberg. I 1651 blev Ladegårdsmarken på Frederiksberg bortfæstet til 20 udflyttere fra Store Magleby, som opbyggede landsbyen "Ny Amager" eller "Ny Hollænderby" i nutidens Allegade. Hollænderne på Frederiksberg blev ligesom på Amager fritaget for hoveri og afgifter mod at betale en årlig afgift på 700 daler. De måtte også opretholde deres eget retssystem. Udflytterbyen blev imidlertid ikke nogen succes. Byen blev ødelagt under svenskerkrigen 1658-59, jorden var dårlig og endeligt brændte det meste af byen ned i 1697. Bønderne var allerede da bagude med deres betalinger, og jorden blev nu igen inddraget under Kronen i 1698. Hollænderne fik kun lov til at beholde selve gårdene med deres gårdtofter, som de så kunne sælge. Byens kirkesprog blev plattysk, da de danske myndigheder indkaldte lutheranske præster fra Holsten til at betjene menigheden i Store Magleby. Det smittede af på byens sprog, som efterhånden blev en blanding af hollandsk og plattysk (og dansk). Fra 1735 blev der ansat en dansk hjælpepræst ved kirken for at betjene kirkegængerne fra Dragør. Dette vakte i begyndelsen megen modstand blandt hollænderne i Store Magleby. Dansk vandt dog frem i Store Magleby også, og sidste gang der blev prædikeret på Store Maglebys tysk-hollandske blandingsprog var i 1811. Skolesproget i Store Magleby var også det tysk-hollandske blandingsprog frem til 1811. Den særlige hollandske kultur i Store Magleby begyndte så småt at gå i opløsning fra omkring 1800. Forklaringen er ganske enkel: så længe hollænderne var selvejere og havde bedre vilkår end de danske fæstebønder på Amager, var det vigtigt for hollænderne at bevare adskillelsen mellem dem og danskerne. Adskillelsen var et værn om hollændernes særstilling og særlige privilegier. Men så snart de danske bønder i 1700-tallet fik lige så gode vilkår som hollænderne, forsvandt enhver grund til at opretholde adskillelsen. Hertil kom så senere i løbet af 1800-tallet befolkningsvækst og industrialisering, der må have fuldstændt integrationen af hollænderne i det danske samfund. Den må bl.a. have betydet, at mange Amager-hollændere har søgt beskæftigelse i København, udenfor det lille lokalsamfund på Amager. 33 tdr. land fra Store Maglebys overdrev på Amagers sydkyst blev tilplantet som skov, Kongelunden, 1814-45 for at skaffe træ til det ellers skovløse Amager. Kong Frederik 6. støttede projektet med 16.000 rigsdaler, deraf navnet. Det Kongelige Fasaneri lå i Kongelunden 1841-1920. Lige syd for Kongelunden opførtes Kongelundsfortet 1914-16 som et led i Københavns søbefæstning. Det blev siden anvendt af flyvevåbnet 1959-82 som raketstation og åbnet for offentligheden i 1996 som naturområde. Kastrup Lufthavns etablering tæt på Store Magleby fra 1919 har siden betydet en masse frasalgs af jord til lufthavnens videre udbygning. I 1922 etableredes Amagermuseet i en af Store Maglebys gamle gårde. Dragør opstod som et større fiskerleje og en markedsplads i 1340'erne, da den danske konge (Valdemar Atterdag) midlertidigt ikke havde kontrol med de skånske fiskerlejer, Skanør og Falsterbo og ønskede fortsatte indtægter fra det store sildefiskeri i Øresund. Almindelige fiskere opbyggede midlertidige teltboliger på strandbredden og drev fiskeri herfra i efterårsmånederne. De hanseatiske købmænd, som opkøbte fiskene af de danske fiskere og nedsaltede og eksporterede fiskene, holdt til lidt længere inde i land på områder, 'fed', som de var tildelt af kongen. Fra 1360'erne bredte hanseaternes bebyggelser ud over fiskernes område ved strandbredden, samtidigt med at hanseaterne selv begyndte at drive fiskeri fra Dragør. Også hanseaternes boliger var oprindeligt midlertidige, ret primitive boliger, da kongen ikke tillod faste boliger på stedet. Hanseaterne boede dog i skure i stedet for i telte. Fra omkring 1425 tillod kongemagten (Erik af Pommern) permanente bebyggelser på grundstykkerne, og hanseaterne opførte nu faste magasinbygninger og boder i bindingsværk. Bygningerne benyttedes dog kun

under fiskerisæsonen i efterårsmånederne og stod tomme resten af året. Da hollænderne kom til Amager i 1500-tallet, var sildefiskeriet gået meget tilbage, og der boede kun få mennesker i Dragør. Byen blev oven i købet brændt ned under Grevens fejde i 1536, og bagefter var den nye konge, Christian 3., ikke interesseret i tysk konkurrence til København fra det nærliggende Dragør og gav kun tyske købmænd begrænsede muligheder for at vende tilbage til Dragør. Hollænderne anlagde havnen her omkring 1600 for at udskibe deres varer (bl.a. heste og saltede ål) og bringe kreaturer til og fra Saltholm. Endnu ved Christian 5.'s matrikel i 1682 boede der kun 2 gårdmænd og 65 husmænd i Dragør, de fleste af disse husmænd var fiskere. Men snart efter steg Dragørs folketal voldsomt, især pga. indvandring af flygtninge fra Skåne og af folk fra det overbefolkede Store Magleby. Byen lå under Store Magleby, men havde en vis selvstændighed. Dragør måtte fra ca. 1690 stille 3 kandidater til embedet som Dragørs foged, hvorefter Store Maglebys schout så udvalgte en af dem til embedet for livstid. Skipperne i Dragør valgte yderligere 4 byforstandere for 1, senere fra 1773 4, år ad gangen, som sammen med fogden varetog Dragørs økonomi. I 1822 ophævedes Store Maglebys jurisdiktion over Dragør, som således i realiteten blev en selvstyrende kommune. Men byens særegne fogedstyre bestod helt frem til 1910. Dragør fik nu sin egen kommunalbestyrelse og byggede i 1914 sit første rådhus. Dragør-boerne måtte søge kirke i Store Magleby, hvor der dog fra 1735 også prædikedes på dansk. Dragør fik først sin egen kirke i 1885 (tegnet af J. H. Wessel), og blev først et selvstændigt sogn i 1954. Et missionshus blev bygget i byen i 1897. Fra midten af 1700-tallet havde Dragør sin storhedstid som en af Danmarks vigtigste søfartsbyer: man ernærede sig med småskibssejllads, lodseri og bjergningsarbejde, fiskeriet til gengæld var nu reduceret til et bierhverv. Dragørs skippere sejlede både på Nordsøen og Østersøen og var alvorlige konkurrenter til Københavns skippere. Vævning spillede også en stor økonomisk rolle i byen, hvor der var mange enker og ugifte kvinder. Det meget indbringende bjergningsarbejde var undergivet detaljerede bestemmelser om fordelingen af indtægterne m.m. Fra 1713 blev 5% af bjergningsindtægterne taget til byen fælles udgifter, denne andel til byens kasser forøgedes i løbet af 1700-tallet til 20%. Denne ordning skaffede så mange penge, at byens andel i bjergningsindtægterne alene kunne betale næsten alle byens offentlige udgifter i 1700-tallet og langt ind i 1800-tallet. Den eneste skat Dragør-borgerne betalte var længe kun den såkaldte fattigskat. Fra 1730 ejede byen også sin egen havn: byen havde fået bevilliget den ellers pålagt havneskat (havneaccise) mod selv at sørge for havnens vedligeholdelse. Sejlrenden til byen er ganske smal, og det førte allerede i 1684 til oprettelsen af en lodstjeneste i byen. En bevaret lodseri-bygning på Dragør Havn stammer fra 1820. Ved 1700-tallets start var de fleste Dragør-huse endnu kun små, stråtækte og lerklinede bindingsværkshuse, men byens stigende velstand førte til bygningen af først større bindingsværkshuse med tavlene udfyldt med mursten, og fra 1700-tallets midte af grundmurede huse med teglstenstage. Størstedelen af Dragørs gamle bykerne stammer netop fra blomstringstiden ca. 1750-1807. I 1758 var der ifølge de Thura ca. 270 huse i Dragør og ved folketællingerne 1787 og 1801 henholdsvis 312 og 342 huse. Bykernen er blevet bevaret gennem fredning. Dragør Fredningsnævn oprettedes i 1934, en bevarende byplansvedtægt blev vedtaget 1964, der blev indført parkeringsforbud i bykernen 1968, og endeligt, i 1978, blev alle gaderne i bykernen gjort til gågader. Englandskrigen 1807-14 betød en brat afbrydelse af Dragørs indbringende søfart, på trods af at der blev drevet en del kapervirksomhed fra Dragør. Statsbankerotten og tabet af Norge 1815 forlængede yderligere Dragørs krise. Fra 1830'erne kom der gang i Dragørs søfart igen, men fra 1880'erne blev Dragørs sejlskibsflåde udkonkurreret af dampskibe, og da havnen ikke var blevet udbygget til at modtage store dampskibe, gik den moderne udvikling i søfarten Dragør forbi. Samtidigt overtog landtransporten med jernbaner og moderne veje overtog småskibssejlladsens lokale transportopgaver sidst i 1800-tallet, og hermed var Dragørs tid som søfartsby forbi. Byen blev i stedet bade- og udflugtsby for københavnere, Dragør Søbad blev bygget i 1892, Dragør Badehotel i 1907, og Gamle Kro på havnen skiftede navn til Dragør Strandhotel. Den nyanlagte Amagerbane fra 1907, som gik fra Amagerbrogade over Kastrup, Tømmerup og Store Magleby til endestationen i Dragør, bragte mange udflugtsturister til byen. Men persontrafikken på Amagerbanen ophørte i 1946, og en udvidelse af Kastrup Lufthavn i 1957 afkortede Amagerbanen, der nu fik endestation i Kastrup. Erhvervsfiskeriet vendte også tilbage som hovederhverv for en del Dragørboere, til dels

fiskere tilflyttet til Dragør omkring slutningen af 1800-tallet fra Skovshoved, Sletten og Tårbæk. I år 2000 var der 10 erhvervsfiskere og 4 bierhvervsfiskere i Dragør. Bjergningsarbejdet fortsatte fra Dragør frem til omkring 1970. Men det moderne firma Svitzers Bjergningsentreprise, stiftet i 1833, udkonkurrerede gradvist Dragør-bjergningsfolkene vha. sit meget mere moderne materiel. I 1910 overgik bjergningsarbejdet i Dragør fra at være kommunalt til at blive drevet af et privat firma, Dragør Bjergelav. Lodseriet fortsatte i Dragør frem til 1984. Vævetraditionen var også blevet holdt ved lige i byen i 1800-tallet, og i 1865 etableredes et fabriksvæveri lige uden for bygrænsen. Fabrikken, til sidst kendt under navnet 'Wieders Væverier' , udviklede sig en vigtig arbejdsplads for byen, men måtte lukke i 1983. Et jernstøberi, 'Dragør Jernstøberi', fungerede i byen fra 1915 til ca. 1970: som væveriet var det bygget lige udenfor Dragørs bygrænse, dvs. på Store Maglebys jord. Dragør blev ramt af brande i 1842 og 1852, hvor der hver gang nedbrændte 18 huse i byen. Branden i 1842 gav anledning til en udbygning af Dragør med et nyt kvarter, Nyby, da de brandramte fik tildelt gratis byggegrunde på byens grønning mod vest. Dragør-fortet blev anlagt ved Dragør 1910-15 som et led i Københavns søbefæstning og nedlagt i 1957. 1960-99 var der færgerute Dragør-Limhamn, som bragte mange svenske indkøbsturister til byen. Dragør og Store Magleby kommuner blev sammenlagt til Dragør Kommune i 1974.

Kilde:

Chr. Nicolaisen: Amagers historie I-III, Kbh. 1907-15; Karl Erik Frandsen m.fl.: Amager, Kbh. 2002. Anna William Rasmussen: Hollænderbyen og Store Magleby Kirke, Kbh. 1968; Jan Dirchsen: Hollænderbyen og dens mennesker, Kbh. 1982; Noget om Hollænderbyen (Red: Hermann Riber, Dirch Zibrandtsen og Knud Pallesen), udg. af Store Magleby Kommune 1971. Nyt fra lokalhistorien: Nyhedsblad fra Dragør Lokalarkiv, Nummer 4, 1995, 2. årgang, tema: Den hollandske indvandring i 1521. Nyt fra lokalhistorien, Nyhedsblad fra Dragør Lokalarkiv,

Nummer 3, 1995, 2. årgang, tema: Krig og pest på Amager. Den Store danske Encyclopædi, bind 5, 1996, artiklen: Dragør Kommune. Strejflys over Danmarks bygningskultur, festskrift til Harald Langberg, Nationalmuseet 1979: artiklerne Niels Knud Liebgott: Telt, hytte, bod og Gunvor Petersen: Skipperhusene i Dragør. Nyt fra Lokalhistorien: Nyhedsblad fra Dragør Lokalarkiv, Nummer 10, Tema: Fiskeri i Dragør. Nyt fra lokalhistorien, Nyhedsblad fra Dragør Lokalarkiv 6. årgang, nr. 12. 2000, Tema: Dragør byforstanderskab 1841 - 1910, ved Mette Maltesen]